

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

У статті проаналізовано правове регулювання господарської діяльності та господарських відносин в особливий період. Доведено, що господарська діяльність в особливий період є окремим спеціальним режимом господарювання. Розкрито зміст організаційно-господарських, господарсько-виробничих, внутрішньогосподарських відносин в особливий період. Запропоновано напрями подальшого вдосконалення нормативно-правового регулювання господарської діяльності в особливий період.

Ключові слова: господарська діяльність, господарські відносини, особливий період, мобілізація, воєнний стан, воєнний час, відбудовний період, організаційно-господарські відносини, господарсько-виробничі відносини, внутрішньогосподарські відносини.

М. М. Прохоренко

Правовое регулирование хозяйственной деятельности и хозяйственных отношений в особый период

В статье проанализировано правовое регулирование хозяйственной деятельности и хозяйственных отношений в особый период. Доказано, что хозяйственная деятельность в особый период есть специальным режимом хозяйствования. Раскрыто содержание организационно-хозяйственных, хозяйственно-производственных, внутривозрастных отношений в особый период. Предложены направления дальнейшего усовершенствования нормативно-правового регулирования хозяйственной деятельности в особый период.

Ключевые слова: хозяйственная деятельность, хозяйственные отношения, особый период, мобилизация, военное положение, военное время, восстановительный период, организационно-хозяйственные отношения, хозяйственно-производственные отношения, внутривозрастные отношения.

M. Prohorenko

Legal regulation of economic activity and economic relations in a special period

The article analyzes the legal regulation of economic activity and economic relations in times of crisis. It is proved that economic activity in a special period is a separate special regime management. There are also revealed some peculiarities of organizational-economic, economic- industrial, intraeconomic relations in times of crisis. There are proposed directions for further improvement of the legislative regulation of economic activity in a special period.

Key words: economic activity, economic relations, special period of mobilization, martial law, war, recovery period, organizational economic relations, economic and industrial relations, intraeconomic relations.

Постановка проблеми та її актуальність.

На сьогодні життєво важливого значення для Українського народу набули питання оборони України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. Під час проведення антитерористичної операції на території Донець-

кої та Луганської областей функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій здійснюється

в умовах особливого періоду. А тому, забезпечення належного правового регулювання здійснення господарської діяльності в умовах особливого періоду стає основою формування національних оборонних спроможностей.

Розділом VIII Господарського кодексу України від 16 січня 2003 року врегульовані спеціальні режими господарювання, до яких відносяться режими: спеціальних (вільних) економічних зон; концесії; інших видів спеціальних режимів господарської діяльності (виключної (морської) економічної зони України, на державному кордоні України, в санітарно - захисних та інших охоронних зонах, на територіях і об'єктах, що особливо охороняються, в окремих галузях економіки, в умовах надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації, воєнного стану) [1]. Поряд із тим, Господарським кодексом України від 16 січня 2003 року спеціальний порядок здійснення господарської діяльності складових умов особливого періоду не врегульовано. Хоча, особливості такої господарської діяльності нормативно закріплені при: укладанні договорів (контрактів) підприємствами, установами і організаціями, які є виконавцями мобілізаційних завдань (замовлень) згідно Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 року [2]; здійсненні державних закупівель відповідно до Закону України «Про здійснення державних закупівель» від 10 квітня 2014 року [3]; гарантуванні економічної діяльності та права властості підприємств згідно Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» 15 квітня 2014 року [4]; призначенні державного резерву на підставі Закону України «Про державний матеріальний резерв» від 24 січня 1997 року [5]; накладенні мораторію на проведення перевірок органами і посадовими особами, уповноваженими законами здійснювати державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності, проведенні державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців за особливим порядком, звільненні від сплати за користування земельними ділянками державної та комунальної власності, скасування орендної плати за користування державним та комунальним

майном у відповідності до Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» від 2 вересня 2014 року [6]; функціонуванні, підготовки до функціонування єдиної транспортної системи в особливий період та управління нею, що врегульовано Законом України «Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період» від 20 жовтня 1998 року [7]; запровадженні заходів правового режиму воєнного стану за Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року [8] та в інших нормативно-правових актах.

В умовах особливого періоду під час проведення антитерористичної операції особливості переміщення транспортних засобів та вантажів (товарів) вздовж та через лінію зіткнення регулюється Тимчасовим порядком контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів (товарів) через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей [9] (далі – Тимчасовий порядок), який затверджений у відповідності до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року.

Отже, наявний значний нормативно-правовий масив здійснення господарської діяльності в умовах особливого періоду на сьогодні потребує теоретико-правового аналізу для належного узгодження правових норм за предметом регулювання та ієрархічною структурою з метою подальшого надання пропозицій щодо внесення змін до діючого господарського законодавства України.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням спеціальних режимів господарської діяльності присвячені роботи: А. В. Баляна, О. М. Вінник, В. О. Кучера, В. К. Макутова, М. М. Мандриковського, С. В. Несинової, В. М. Парасюка, О. Р. Зельдіної, Р. І. Зименкова, О. С. Олійник, В. С. Щербини та інші. Поряд із тим, аналізу правового регулювання господарської діяльності в особливий період значної уваги не надавалось.

Метою нашого дослідження є аналіз стану нормативно-правового регулювання господарської діяльності та змісту господарських відносин в особливий період, надання пропозицій щодо їх вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проблем правового регулювання господарської діяльності та господарських відносин в особливий період пропонується розпочати з аналізу результатів теоретико-правових розробок за цим напрямом господарювання.

Господарську діяльність в особливий період, без сумніву, необхідно віднести до окремих спеціальних режимів господарської діяльності. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року, як уже зазначалося, регулює господарську діяльність лише за однією із складових особливого періоду, яку віднесено до спеціальних режимів – це здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану. Спробуємо детальніше підійти до змісту цієї проблематики та наведемо деякі визначення спеціальних режимів господарювання.

Спеціальний режим господарської діяльності застосовується законодавцем у разі необхідності запровадження особливих умов господарювання на визначеній території держави, в певній галузі економіки або під час виконання відповідного договору [10, с. 835]. Поняття спеціального режиму господарювання обґрунтовано, як правовий режим, який встановлює особливий порядок організації та здійснення господарської діяльності на певній території, у певній галузі економіки, що відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбаченого законодавством, і вводиться державою з метою забезпечення розумного поєднання публічних і приватних інтересів за допомогою встановлення обмежень та/або заохочень для суб'єктів господарювання [11, с. 4]. Господарська діяльність в умовах спеціального режиму господарювання регулюється загальним законодавством з урахуванням особливостей, установлених спеціальним законодавством. Установлення спеціального режиму господарювання дає можливість досягти ефективності реалізації норм права на тих територіях або галузях економіки, де загальних норм права для цього недостатньо [12, с. 146].

Отже, узагальнивши наведені визначення, викремлюємо особливі ознаки спеціального режиму господарської діяльності. А саме, спеціальний режим існує тоді, коли: 1) є необхідність

запровадження особливих умов господарювання; 2) державою за спеціальною процедурою введений або встановлений особливий правовий режим; 3) здійснюється реалізація спеціальних норм права, на відміну від загальних норм, оскільки дії загальних норм права для досягнення мети введення особливого правового режиму недостатньо.

Нормативне врегулювання господарської діяльності в особливий період та подальше належне застосування і реалізація норм права у цій сфері дають змогу запровадити ефективні умови господарської діяльності, які дозволяють досягнути поставленої мети введення таких режимів.

У відповідності до абз. 11 ст. 1 Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року особливий період – період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [13].

Згідно абз. 5 ст. 1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 року, особливий період – період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [2].

Із наведеного нормативно-правового визначення особливого періоду, відповідно до абз. 11 ст. 1 Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року та абз. 5 ст. 1 Закону України

«Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 року, складно встановити, в чому полягають особливості функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій та в обсязі якої загальної задачі вони виконують свої заходи в цей період. Разом із тим, нормативно визначено, що особливий період охоплює наступні складові: час мобілізації, воєнний стан (воєнний час) і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій. А тому дослідження господарської діяльності в особливий період спробуємо здійснити шляхом розкриття змісту основних складових особливого періоду: час мобілізації, воєнний стан (воєнний час) і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій (далі – складові) за сферами господарських відносин притаманний кожному із складових.

На жаль, нормативно не визначено єдиної загальної задачі функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в особливий період. Для опанування змісту цієї єдиної загальної задачі необхідно здійснити аналіз завдання цих суб'єктів господарювання безпосередньо під час мобілізації, потім окремо в умовах воєнного стану та у воєнний час, і окремо у відбудовний період після закінчення воєнних дій. Що не зовсім правильно, оскільки, особливий період є цілісний та взаємоузгоджений державний захід, єдині мета та задачі якого повинні бути нормативно визначені. Для вирішення поставленої проблеми, нами пропонується узгодити умови, порядок та критерії переходу функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій від часу мобілізації у період дії воєнного стану та/або воєнного часу, а воєнного стану у відбудовний період після закінчення воєнних дій.

На підставі ч. 4 ст. 3 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 року, сферу господарських відносин становлять госпо-

дарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини [1]. Аналіз господарсько-виробничих, організаційно-господарських та внутрішньогосподарських відносин особливого періоду в нашому дослідженні буде здійснено шляхом проведення систематизації нормативно визначених заходів, які здійснюються органами державної влади, військовим командуванням, правоохоронними органами, військовими адміністраціями щодо належного запровадження та подальшої реалізації особливого періоду, а також підприємствами, установами і організаціями при безпосередньому здійсненні господарської діяльності в особливий період (далі заходи).

Таким чином, в дослідженні спробуємо: 1) здійснити аналіз правового регулювання здійснення господарської діяльності в особливий період за його складовими; 2) складові проаналізувати за: а) організаційно-господарськими, б) господарсько-виробничими, в) внутрішньогосподарськими заходами; 3) надати практичні рекомендації щодо внесення змін до діючого законодавства України з метою упорядкування правового регулювання господарської діяльності в особливий період.

Особливий період, як правило, починається із оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації. Згідно абз. 4 ст. 1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 року визначає, що мобілізація – комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу [2].

Переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду передбачає реалізацію організаційно-господарських заходів

органів державної влади та органів місцевого самоврядування, відповідно до розділу III Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 року. А також виконання господарсько-виробничих і внутрішньогосподарських заходів підприємствами, установами і організаціями, відповідно до розділу IV Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 року.

До організаційно-господарських заходів органів державної влади та органів місцевого самоврядування можна віднести заходи: 1) Президента України щодо: визначення порядку оголошення мобілізації; прийняття рішення про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію та про демобілізацію із внесенням їх на затвердження Верховною Радою України; встановлення режимів роботи органів державної влади, інших державних органів під час мобілізації та у воєнний час [2; 14, п. 21 ст. 106] та інше; 2) Верховної Ради України щодо затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про загальну або часткову мобілізацію [14, п. 31 ч. 1 ст. 85]; 3) Кабінету Міністрів України щодо розроблення проектів актів, які мають бути введені в дію під час мобілізації та у воєнний час; визначення порядку управління національною економікою України та заходів із забезпечення її функціонування в особливий період; визначення і затвердження основних показників мобілізаційного плану національної економіки та мобілізаційні завдання (замовлення) центральним і місцевим органам виконавчої влади, іншим державним органам, Раді міністрів Автономної Республіки Крим на особливий період; визначення порядку укладання договорів (контрактів) на виконання підприємствами, установами і організаціями мобілізаційних завдань (замовлень), зокрема на поставку матеріально-технічних ресурсів, виконання робіт та надання послуг, у тому числі щодо поставки готової продукції, забезпечення виконання зазначених завдань (замовлень) матеріально-технічними ресурсами, а також щодо їх фінансування; визначення і затвердження лімітів та норм безоплатного залучення, вилу-

чення та примусового відчуження транспортних засобів і техніки на період мобілізації та у воєнний час [2, ст. 12] та інше; 4) місцевих органів виконавчої влади щодо: планування, організації і контролю мобілізаційної підготовки на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць та переведення їх економіки на функціонування в умовах особливого періоду; забезпечення виконання підприємствами, установами і організаціями, які знаходяться на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць, мобілізаційних завдань (замовлень) [2, ст. 17] та інше.

До господарсько-виробничих заходів підприємств, установ і організацій можна віднести: заходи щодо переведення виробництва (діяльності) на функціонування в умовах особливого періоду; надання будівель, споруд, транспортних та інших матеріально-технічних засобів Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту згідно з мобілізаційними планами з наступним відшкодуванням їх вартості в порядку, встановленому законом; укладання договорів (контрактів) підприємствами, установами і організаціями, які є виконавцями мобілізаційних завдань (замовлень) з виробництва продукції з підприємствами, установами і організаціями – виробниками (співвиконавцями) комплектуючих виробів, постачальниками матеріально-технічних засобів, сировини [2, розділ IV] та інші. Особливістю щодо укладання таких договорів є те, що згідно ч. 3 ст. 21 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 року підприємства, установи і організації не можуть відмовлятися від укладання договорів (контрактів) на виконання мобілізаційних завдань (замовлень), якщо їх можливість з урахуванням мобілізаційного розгортання та переданих їм матеріально-фінансових ресурсів дають змогу виконати ці мобілізаційні завдання (замовлення) [2].

До внутрішньогосподарських заходів належать: планування і здійснення заходів щодо розробки мобілізаційних планів та підготовки до виконання покладених на них мобілізаційних завдань (замовлень) і забезпечувати поставку

продукції згідно з укладеними договорами (контрактами) та надання звітів з цих питань відповідним органам виконавчої влади, іншим державним органам та органам місцевого самоврядування, які є замовниками мобілізаційних завдань (замовлень); забезпечення в разі мобілізації доставки техніки на збірні пункти та у військові частини згідно з мобілізаційними завданнями (замовленнями); створення та утримання мобілізаційних потужностей, створення і зберігання мобілізаційних резервів матеріально-технічних і сировинних ресурсів згідно з мобілізаційними завданнями (замовленнями); бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час і надання звітності із цих питань відповідним органам державної влади, іншим державним органам та органам місцевого самоврядування в установленому порядку [2, розділ IV] та інше.

Наступна складова особливого періоду розпочинається з часу введення воєнного стану та може охоплювати і воєнний час. У відповідності до ч. 3 ст. 4 Закону України «Про оборону України» від 16 грудня 1991 року визначено, що з моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій настає воєнний час, який закінчується у день і час припинення стану війни [13].

У відповідності до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [8].

Разом із тим, в законодавстві України досить часто вживається, поряд із терміном «воєнний стан», термін «воєнний час», які, на нашу думку, треба розмежовувати. Ми підтримуємо позицію автора, за якою воєнний стан в деякій мірі охоплюється воєнним часом. А саме, особливий період, який охоплює і воєнний час, може наставати в державі також і з моменту введення воєнного стану в Україні, або в окремих її місцевостях. Крім того, воєнний час, що є складовим елементом особливого періоду, на відміну від воєнного стану, може мати місце лише при фактичному початку воєнних дій [15, с. 91]. Отже, особливий період охоплюється воєнним станом, який вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності за умови оголошення війни та включає також і воєнний час в період якого відбувається фактичне застосування Збройних Сил України.

Ми погоджуємося із думкою, що особливості організації та здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану не повною мірою розроблені чинним законодавством України і вимагають доопрацювання з метою забезпечення взаємодії всіх ланок даної юридичної конструкції [11, с. 15]. У зв'язку із чим, пропонуємо здійснити аналіз правового регулювання господарської діяльності в умовах запровадження правового режиму воєнного стану. Необхідно зазначити, що особливість господарської діяльності в умовах запровадження правового режиму воєнного стану полягає у наданні відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, які визначені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року, реалізація яких може здійснюватись шляхом обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.

Спробуємо класифікувати за змістом діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, та підприємств,

установ і організацій визначені особливості правового режиму воєнного стану на: організаційно-господарські, господарсько-виробничі та внутрішньогосподарські заходи.

До організаційно-господарських заходів правового режиму воєнного стану відносяться відносимо заходи: 1) Президента України щодо прийняття рішення про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та видання указу про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях із негайним зверненням до Верховної Ради України щодо його затвердження з поданням одночасно відповідного проекту закону [8, п. 2 ст. 5; 14, п. 20 ст. 106]; прийняття рішення про утворення військових адміністрацій [8, ст. 4]; визначення завдань військовому командуванню, військовим адміністраціям, органам державної влади та органам місцевого самоврядування щодо запровадження і здійснення заходів правового режиму воєнного стану; вичерпного переліку конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень та інше [8, ст. 6]; здійснення загального керівництва запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану [8, п. 1 ч. 1 ст. 11]; 2) Верховної Ради України щодо затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях [14, п. 31 ч. 1 ст. 85]; 3) Генерального штабу Збройних Сил України щодо прийняття участі у підготовці проекту типового плану запровадження та забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях [8, п. 1 ч. 1 ст. 14] та інші; 4) Військових адміністрацій населених пунктів на відповідній території щодо запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану [8, п. 1 ч. 2 ст. 15] та інші.

До господарсько-виробничих заходів можна віднести заходи щодо: запровадження трудової

повинності для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучення їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та системи забезпечення життєдіяльності населення і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб [16, п. 2]; використання потужностей та трудових ресурсів підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, зміна режиму їх роботи, проведення інших змін виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю [16, п. 3]; примусового відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, майна державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видача про це відповідних документів встановленого зразка [16, п. 4]; використання місцевих радіостанцій, телевізійних центрів та друкарень для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення [16, п. 11]; заборони торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі [16, п. 13]; встановлення особливого режиму у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інших сильнодіючих речовин відповідно до переліку, визначеного Кабінетом Міністрів України [16, п. 14]; запровадження у разі необхідності нормованого забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами,

лікарськими засобами і виробами медичного призначення [16, п. 20] та інші.

До внутрішньогосподарських заходів правового режиму воєнного стану належать заходи щодо: регулювання роботи підприємств телекомунікацій, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та засобів масової інформації, а також використання місцевих радіостанцій, телевізійних центрів та друкарень для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення [16, п. 11]; усунення з посад керівників підприємств, установ та організацій за неналежне виконання ними визначених Законом України «Про правовий режим воєнного стану» обов'язків та призначення виконувачів обов'язків керівників зазначених підприємств, установ та організацій [16, п. 21] та інші.

Організаційно-господарські, господарсько-виробничі та внутрішньогосподарські заходи щодо: передачі, примусового відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану; реалізації військово-транспортного обов'язку; залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, регулюються відповідно: Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17 травня 2012 року; постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 31 жовтня 2012 року № 998; Положенням про військово-транспортний обов'язок, яке затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2000 року; Порядком залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 року № 753 та інші.

Особливий період охоплюється наступною його складовою, як частково відбудовний період після закінчення воєнних дій. Варто наголосити,

що нормативно-правове регулювання господарських відносин відбудовного періоду на сьогодні не здійснено. Хоча, за умов визволення території під час проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей є нагальна потреба у їх відбудові та повернення до належного функціонування на цих територіях органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, відновлення інфраструктури, комунального господарства для підтримання життя населення. А тому, є нагальна потреба у прийнятті Закону України «Про правовий режим відбудовного періоду», в якому визначити: завдання органам державної влади військового командування, правоохоронним органам, військовим адміністраціям, щодо здійснення заходів відбудови; основні напрямки економічної діяльності за якими буде здійснюватись відновлення; особливості правового регулювання господарської діяльності в цей період; порядок фінансування заходів; умови та порядок залучення підприємств, установ та організацій до заходів відновлювального періоду; обмеження прав і свобод громадян на цей період та інше.

Отже, господарська діяльність в особливий період є окремим спеціальним режимом господарювання, який здійснюється органами державної влади, військовим командуванням, військовими адміністраціями іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями під час мобілізації (крім цільової), у період дії воєнного стану та/або воєнного часу, та частково у відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Виходячи із того, особливий період охоплюється періодом введення воєнного стану, а господарська діяльність в особливий період є окремим спеціальним режимом господарювання, то редакція ч. 1 ст. 417 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 року яка передбачає, що у період дії воєнного стану, введеного на території України або в окремих місцевостях, правовий режим господарської діяльності визначається на основі закону про оборону України, інших законодавчих актів щодо забезпечення обо-

роноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану [1], не охоплює в повній мірі регулювання господарської діяльності таких складових особливого періоду, як час мобілізації (крім цільової), воєнний час, частково у відбудовний період після закінчення воєнних дій.

З метою належного та повного врегулювання господарської діяльності в особливий період нами пропонується до ч. 1 ст. 417 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 року внести зміни, та викласти її у наступній редакції: «1. В особливий період правовий режим господарської діяльності визначається на основі законодавчих актів щодо забезпечення захисту суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України, утвердження і забезпечення прав і свобод людини».

Висновки. Таким чином, здійснивши дослідження стану нормативно-правового регулювання господарської діяльності та змісту господарських відносин в особливий період, зазначимо, що господарська діяльність в особливий період є окремим спеціальним режимом господарювання, який здійснюється органами державної влади, військовим командуванням, військовим адміністраціям іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями під час мобілізації (крім цільової), у період дії воєнного стану та/або воєнного часу, та частково у відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Господарська діяльність в особливий період є окремим спеціальним режимом господарювання оскільки: 1) запроваджується для досягнення особливої мети – забезпечення захисту суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України, утвердження і забезпечення прав і свобод людини; 2) здійснюється за умов дії особливого періоду – під час мобілізації (крім цільової), у період дії воєнного стану та/або воєнного часу, та частково у відбудовний період після закінчення воєнних дій; 3) здійснюється реалізація спеціальних норм права на відміну від загальних норм, оскільки дії загальних норм права, для досягнення мети введення особливого правового режиму недостатньо.

Сферу господарських відносин в особливий період становлять: 1) організаційно-господарські відносини органів державної влади, військового командування, правоохоронних органів, військових адміністрацій щодо належного запровадження та подальшої реалізації особливого періоду; 2) господарсько-виробничі відносини підприємств, установ та організацій при безпосередньому здійсненні господарської діяльності з урахуванням нормативно закріплених обмежень прав та свобод цієї діяльності; 3) внутрішньогосподарські відносини з урахуванням обмежень загальних норм в умовах проведення мобілізації (крім цільової), у період дії воєнного стану та/або воєнного часу, та частково у відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Враховуючи сучасний недосконалий стан нормативно-правового регулювання господарської діяльності та господарських відносин в особливий період, нами пропонуються наступні практичні рекомендації, а саме:

1) прийняти Закон України «Про правовий режим відбудовного періоду», в якому визначити: завдання органам державної влади, військового командування, правоохоронним органам, військовим адміністраціям щодо здійснення заходів відбудови; основні напрямки економічної діяльності, за якими буде здійснюватись відновлення; особливості правового регулювання господарської діяльності в цей період; порядок фінансування заходів; умови та порядок залучення підприємств, установ та організацій до заходів відновлювального періоду; обмеження прав і свобод громадян на цей період та інше;

2) внести зміни до ч. 1 ст. 417 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 року та викласти її у наступній редакції: «1. В особливий період правовий режим господарської діяльності визначається на основі законодавчих актів щодо забезпечення захисту суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України, утвердження і забезпечення прав і свобод людини».

Реалізація запропонованих висновків надасть можливість належним чином вдосконалити правове регулювання господарської діяльності та упорядкує зміст господарських відносин в особливий період, що підвищить рівень обороноздатності держави.

Література

1. *Господарський кодекс України* від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
2. *Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України* від 21 жовтня 1993 р. № 3543-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 44. – Ст. 416.
3. *Про здійснення державних закупівель: Закон України* від 10 квітня 2014 р. № 1197-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 24. – Ст. 2084.
4. *Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України* 15 квітня 2014 р. № 1207-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 26. – Ст. 2172.
5. *Про державний матеріальний резерв: Закон України* від 24 січня 1997 р. № 51/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 13. – Ст. 112.
6. *Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції: Закон України* від 2 вересня 2014 р. № 1669-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 44. – Ст. 2040.
7. *Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період: Закон України* від 20 жовтня 1998 р. № 194-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 52. – Ст. 318.
8. *Про правовий режим воєнного стану: Закон України* від 12 травня 2015 р. № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 28. – Ст. 1509.
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=136472&cat_id=136462.
10. *Хозяйственное право: учебник* / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулин и др.; под ред. В. К. Мамутова. – К.: Юринком Интер, 2002. – 912 с.
11. *Зельдіна О. Р.* Теоретичні аспекти спеціального режиму господарювання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 / О. Р. Зельдіна; НАН України, Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2007. – 35 с.
12. *Олійник О. С.* Поняття та особливості спеціального правового режиму в сучасних умовах господарювання / О. С. Олійник // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – Вип. XXVI: зб. наук. статей (Івано-Франківськ, 2011 р.) / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2011. – 320 с.
13. *Про оборону України: Закон України* від 16 грудня 1991 р. № 1932-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 107.
14. *Конституція України* від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
15. *Карпенко М. І.* Окремі питання юридичної відповідальності суб'єктів військових правопорушень / М. І. Карпенко // «Юридична наука». – К., 2015. – № 8. – С. 88-98.
16. *Типовий план запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях: затв. постановою Кабінету Міністрів України* від 22 липня 2015 р. № 544 // Урядовий кур'єр. – 2015. – 15 серпня. – № 149.

References

1. *Gospodars'kij kodeks Ukraini* vid 16 sichnja 2003 r. № 436-IV // Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraini. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – St. 144.
2. *Pro mobilizacijnu pidgotovku ta mobilizaciju: Zakon Ukraini* vid 21 zhovtnja 1993 r. № 3543-XII // Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraini. – 1993. – № 44. – St. 416.
3. *Pro zdijsnennja derzhavnih zakupivel': Zakon Ukraini* vid 10 kvitnja 2014 r. № 1197-VII // Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraini. – 2014. – № 24. – St. 2084.
4. *Pro zabezpechennja prav i svobod gromadjan ta pravovij rezhim na timchasovo okupovaniij teritorii Ukraini: Zakon Ukraini* 15 kvitnja 2014 r. № 1207-VII // Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraini. – 2014. – № 26. – St. 2172.
5. *Pro derzhavnij material'nij rezerv: Zakon Ukraini* vid 24 sichnja 1997 r. № 51/97-VR //

Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraini. – 1997. – № 13. – St. 112.

6. *Pro timchasovi zahodi na period provedennja antiteroristichnoi operacii: Zakon Ukraini vid 2 veresnja 2014 r. № 1669-VII // Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraini. – 2014. – № 44. – St. 2040.*

7. *Pro funkcionuvannja edinoi transportnoi sistemi Ukraini v osoblivij period: Zakon Ukraini vid 20 zhovtnja 1998 r. № 194-XIV // Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraini. – 1998. – № 52. – St. 318.*

8. *Pro pravovij rezhim voennogo stanu: Zakon Ukraini vid 12 travnja 2015 r. № 389-VIII // Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraini. – 2015. – № 28. – St. 1509.*

9. [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=136472&cat_id=136462.

10. *Hozjajstvennoe pravo: uchebnik / V. K. Mamutov, G. L. Znamenskij, K. S. Hahulin i dr.; pod red. V. K. Mamutova. – K.: Jurinkom Inter, 2002. – 912 s.*

11. *Zel'dina O. R. Teoretichni aspekti special'nogo rezhimu gospodarjuvannja: avtoref. dis. ... d-ra jurid. nauk: 12.00.04 / O. R. Zel'dina; NAN Ukraini, Institut ekonomiko-pravovih doslidzhen'. – Donec'k, 2007. – 35 s.*

12. *Olijnik O. S. Ponjattja ta osoblivosti special'nogo pravovogo rezhimu v suchasnih*

umovah gospodarjuvannja / O. S. Olijnik // Aktual'ni problemi vdoskonalennja chinnogo zakonodavstva Ukraini. – Vip. HHVI: zb. nauk. statej (Ivano-Frankivs'k, 2011 r.) / Prikarpat'skij nacional'nij universitet imeni Vasilja Stefanika. – Ivano-Frankivs'k, 2011. – 320 s.

13. *Pro oboronu Ukraini: Zakon Ukraini vid 16 grudnja 1991 r. № 1932-XII // Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraini. – 1992. – № 9. – St. 107.*

14. *Konstitucija Ukraini vid 28 chervnja 1996 r. № 254k/96-VR // Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraini. – 1996. – № 30. – St. 141.*

15. *Karpenko M. I. Okremi pitannja juridichnoi vidpovidal'nosti sub'ektiv vijs'kovih pravoporushen' / M. I. Karpenko // «Juridichna nauka». – K., 2015. – № 8. – S. 88-98.*

16. *Tipovij plan zaprovadzhennja ta zabezpechennja zahodiv pravovogo rezhimu voennogo stanu v Ukraini abo v okremih ii miscevostjah: zatv. postanovoju Kabinetu Ministriv Ukraini vid 22 lipnja 2015 r. № 544 // Urjadovij kur'er. – 2015. – 15 serpnja. – № 149.*